

A'

TSÁSZÁRI és KIRÁLYI FELSÉG'
ENGEDELMÉVEL.

53.

Költ Bétsben, Karátson - Havának (Decembernek)
 30 dik napján, 1794-dik Elztendőben.

Hadi Környülállások.

A' Trieri vagy Treviri Német Választó - Hertzogségnek Montebauer nevű Városából Dec. 16-dikán: — „Töllünk is (a' Clerfayt seregétől) egynéhány ezer ember indúlt ismét, Moguntziának védelmezésére. Hallom hogy tsak a' Lovasságunk 30 ezerre megyen, melly, ottan kézzen várja Frantzia Uraimékat. Valamint az ellenség mindent el-követ, hogy meg-vehesse Moguntziát; úgy, részünkről se' múlik el sem-

L I I

mi, valami szükséges ezen Erősségnek megtartására. — Egyszerre sebes szél módra hozzánk hatott az a' hír, hogy az *Anglusok* tsak ugyan a' *Vándébéli* Frantziákkal *St. Mátó* révénél magokat egyesítették, és olly lábra tették; hogy ezen egyesítést a' Republikánusok meg nem gátolhatják már. — *Luxemburnál* az öreg *Bender* Generális derekasan meg rakta a' Frantziákat. Sok ágyúkat is vett el tőlök. Most, már sok Népet indított oda az ellenség. — Nállunk, ha egy két nap megfagy, ismét több napokig tartó lágy, és olly ködös idő vagy, hogy 50 lépésre meg nem láttuk az ellöttünk állót.

Moguntziából Decemb. 18 dikán: — „Tegnap, tüzes tsatázások voltak a' miénk, és a' Frantziák között, *Hartenberg* tájján. Nehány napoktól fogva, nagyobb igyekezettel munkálkodik az ellenség, mint annakelőtte. Eggy batteriát készit a' *Bretzenheimi* Templom mellett. — Naponként nevededik *Örizetünk* száma.

Moguntziából Dec. 19-dikén: — „A' *Hohenlohei* örökös *Hertzeg*, a' ki, eggy *Prusszus* Sereg-osztályt vezérel, tegnap ide érkezett. — Az ellenség, számos *Batalionokból*, és egynehány nagy ágyúkból álló újj segítséget kapott.“

Mannheimből Decemb. 21 dikén: — „Dec. 19 dikén eggy újj munkába kezdetek a' Frantziák *Mühl-au* Szigetünkkel ál

tal - ellenben fekvő sántzolássok előtt. — Részünkről keményen ágyúztak reájok. — Ma dél-tájban tüzelni kezdett az ellenség is Munkássainkra, kik, a' *Rajna* - Sántza, és az ez előtt fekvő Flesseink (V formájú Sántzaink) között, eggy árok ásásban foglalatoskodtanak. De mind Flesseinkből, mind *Mühl-auból* is foganatos kanonika feleleteket kapott. “

Frankfurtból Decemb. 19-dikén: — „ Azon történetről, mellynek, *Kaub* és *Bacharach* között kellett volna esni Dec. 15-dkén, nem vettünk az első tudósítástól fogva, semmi további bizonyítást. “

Frigyes-Belgyiomból —

Hágából Dec. 11-dikén: — „ A' széleinken lévő Frantziák, téli-táborozáshoz készülnek: melly, akkor fog kezdődni kétség kívül; ha *Pichegrü* Fő - Vezérjek, vissza-érkezend *Párisból*, a' hová utazott, mihelyt fel gyógyúlhata nyavalyájából. — *Berg op-Zoom* Várunknak egészen a' falai alá jött vizsgálódni Dec. 7-dikén az ellenség. — *Zeelandi* partjaink ellen meg mind-úntalan készülnek sok fr. hadi-hajók, az *Ostendei*, és *Nieupoorti* Ki-kötő-helyekben. “

Nagy-Britanniából. —

Londonból Dec. 5-dikén: — „ Hogy *Guadeloupe* nevű *Amériikai* Szigetet visszakapták tőlünk a' Frantziák, arról itt sokan kételkedtek eleintén; de már most

Sz. Lucia, és *Sz. Eustachius* nevű hajóink is bizonyítják, hogy a' melly 1100 Katonáink, *Guadeloupe*ban voltak őrizeten: midőn látták volna, hogy fél-rész közzülök betegeskedik; kéntelenek voltak olly alkürra lépni Oct. 7-dikén; hogy által-engedik a' Szigetet, tsak mehessenek ōk el belőlle *Halifax*ba. “

„Húsz újj Regementeket állíttat-fel az Udvar. — *Jersey* és *Guernsei* szomszéd Szigeteinkben hét ezer Katonaságnak való deszka-sátorokat készített, — Ezen nevezett Szigetekbe, olly tzállal szállítódik jó forma fegyveres erő, hogy az, mihelyt módot fog látni benne: azonnal szállyon bé a' frantzia partokra, 's egyesítse magát a' *Vändéi* Rojalistákkal. “

„A' Közép tengerről vártt kereskedő-hajóink szerentsésen el-érkeztek vala Lord *Howe* vígyázása alatt, a' Kanálisig (Ánglia, és Fr. Ország között lévő szoross-tengerig): de sokakat azok közzül ismét vissza-szórt a' szélvész a' nagy tengerre. Ezen szélvész, *Alligator* nevű Fregátunkat el-süllyesztette, a' *Liverpooli* partnál. — Lord *Howe*, Nov. 30-dikán szállította bé, a' kormányozása alatt lévő nagy-hajós-sereget, *Spitheadi* Ki-kötő helyünkbe. “

Londonból Dec. 9-dikén: „A' *Hollandiai* parttól, húsz órák alatt *Angliába*, és Dec. 6-dikán reggel, ide érkezett *York Hg.* — *Amérika* nevezetű, első-nagyságú hadi

hajónk eránt, nagy aggodásban vóltunk, mert 1800 ezer font sterling vólt rajta: de még is sérelem nélkül el-juthatott *Portsmouthi* Ki-kötő-helyünkbe.“

Nagy - Hetruriának Livornói Ki-kötő-helyéből Dec. 12-dikén: — „*Hotham* Anglus Vice-admirális, ki, a' kormányozása alatt lévő hajós - sereggel, *Korszikának S. Fiorenzoi* Ki-kötő-helyéből, *Frantzia - Ország*nak, *Provánszi (Provencei)* partjai felé ment vala vizsgálódni; tegnap reggel ide érkezett: 13 első-nagyságú, és három középserű hadi-hajókkal. Az első-nagyságú hajók között egy vagyon száz; három, 90; nyóltz, 74; egy pedig, 64 ágyús. Délben ki-szállott partunkra a' főbb Tisztekkel együtt, *Hotham* Vezér, a' ki meddig fog itt maradni; és hová szándékozik innen? még nem tudódik.

A' Fr. Nemzeti - Gyűlésnek tizedik Dec.ri Ülésében, jelentette a' Közjóra ügyelő Deputátzió, *Richard* Tagja által, hogy a' Nap - nyugoti *Pirenéusi* Seregnek jobb szárnya meg-ütközött Nov. 28-dikán *Biskája* Tartományában, *Villareal* tájján, *Rubi* Spanyol Vezérrel, 's le-ölt ennek Seregéből 300-at; el-fogott 200-at; elnyerte a' hadi-kaszát, és magazinomokat; négy ezernél fel esebb számú puskákkal, együtt. *Bergarábann*, a' *Rubi* Generális Házában, arany, és ezüst egyházi készületeket talált. *Ascoitia* és *Azpetia* Városokat el-foglalta.

Frantzia - Ország.

A' Fr. Közönséges - Társaságnak minden részeiben fel-állítandó Nemzeti alsó Oskolákról tettünk vala már egy ízben emlékezetet: most, közöllyük egy summában, azoknak intézetjéről szolló Végzéseit a' N. Gy. nek; — Minden ezer lakosok között, kell egy ilyen Oskolának lenni, mellyben mind a' két nemű gyermekek: de külön fognak tanítódni. — Oskola helyül rendeltetik az olyan épület, melly, ennekelötte Klastrom, vagy Pap ház volt: 's abban fognak lakni a' Tanítók is. — Tanításra ügyelő Esküdtték Kollégyioma, fogja választani a' Tanító - Férjfiakat-és Afzonyokat; ha mi panasz lesz ezek ellen: azt is, az említett Kollégyiom eleibe kell vinni: mellynek végzésével, ha meg nem elégedne a' panaszló: azon esetkor kívánhatja, hogy az 'ö panaszja terjesztődjék a' Tanításra ügyelő-Nemzet-gyűlési - Deputáció' eleibe. — A' Nemzeti-gyűlés által rendeltetett Oskolai Könyvek szerént, kell lenni a' tanításnak. — Se' Férjfi, se' Afzony-Tanítók, nem vállalhatnak magános-tanításokat; hanem tartoznak, minden erejeket, 's idejeket arra fordítani, hogy közönséges-hivatallyokban jól eljárassanak. — A' Férjfi tanítónak, ezer-kétféaz; az Afzony-tanítónak pedig ezer líver lesz esztendei fizetése; hanem az ollyatén Városokban, mellyekben, meg-haladja a'

lakosok' száma, a' húsz-ezeret : kap a' Tanító-férfi, ezeröttszáz; a' Tanító-asszony pedig, ezer-kétszáz lívert. — A' tanulást kezdő gyermekek, tartoznak lenni leg-alább is hat-éztendősök, 's taníttatást vesznek: —

- 1.) Az olvasásban 's írásban. Az Olvasó-Könyvek, figyelmetesekké téstik őket, kötelességeikre 's jussaikra.
- 2.) A' Frantzia Konstitútziónban.
- 3.) Az Erköltsi-tudomány' fundamentomiban.
- 4.) A' Frantzia-nyelvonn való, mind ízó-; mind írásbéli elő-adásnak kezdeteiben.
- 5.) A' Számvetés' reguláibann, és a' földmérésben.
- 6.) A' Természet' főbb jelenségeinek és műveinek fundamentómos esmérésében. —

A' példás vitézi-tselekedeteknek summás históriáját, 's a' győzedelmi énekeket, könyv nélkül tanúllják-meg. — — A' melly vidékekben nem frantzia nyelv, a' közönséges beszéllő-nyelv: ott, a' tanítást, az oda való nyelven kell tenni, de úgy kell igyekezni, hogy idővel, ott is a' frantzia nyelv vályyon rendszerént való nyelvvé. — A' fenn-nevezett Kollégiumtól válafztandó Személlyek által, fegyverezésbenn, úzásbann, futásbann, küszködésbenn, vagy birkozásbann, 's több effélékbenn is fognak gyakoroltatni. — Nehány napjainn az éztendőnek, el-vezetődnek, a' leg-közelebb lévő Ispotályokba; és ugyan azon napokon, némelly Öregekhez, és Szüléikhez a' Haza-óltalmazóinak, kiket, házi és me

zei munkáikban segíteni tartoznak. — Elvezetődnek ottan ottan a' Fábrikákba, és Mester-emberek' műhelyeikbe is, hogy valamint más részeiről az emberi-foglalatosságoknak, úgy ezekről is jó idején szerezhessenek magoknak esméretet. — Az Oskolai-időnek egy részét kézi-munkálódásra szükség fordítani. — Az Iffjúságnak szenteltt Innep-napon, serkentő jutalmak osztódnak-ki a' tanuló-gyermekek között, az egész Nép előtt. — Szabadságában hagyatík minden Polgárnak, magánosan taníttatni otthon a' maga Gyermekait: hanem az ilyen gyermekek meg-visgáltatnak a' Nép előtt, és ha ki nem állják a' megkívántató próbát: semmi hivatalra fel nem vevődnek.

Ama nevezetes Ánglust *Paine* Tamást, el-záratta vala *Robespierre* mint idegent, a' Nemzeti-gyűlésből: de ismét Tagjává leve most ennek *Paine*, azon a' fundamentomon, mert, a' Törvényhozó-Gyűlés' egy Végzésének ereje szerént, Frantzia Polgár vólt már ő akkor; midőn a' mostani Nemzet-gyűlés hozta vala azt a' Törvényt: hogy nem lehet semmi idegen, Tagjává a' Fr. Nemzeti-gyűlésnek. — Vissz tértek ennek kebelébe Dec. 9-dikén, azok a' 73 Tagok is, kik már 13 hónapoktól fogva sínlettek abban a' fogságban, mellybe minden protzesszus nélkül taszította őket *Robespierre*. Egy ezek közül *Düssault*

nevezetű, és *Páris* Városának Képviselője, hathatós beszédet tartott, mellyben jelentette, hogy ők a' nyomorúság által meg-edzetett (meg - erősödött) lelkeket; 's a' könyörületességre és a' meg-botsátásra kész indulatokat hoztak ki a' tömlöztből.

A' *Párisi* Fegyver-fabrikákbeli Munkások, háborogtak Dec. 12-dikén, 's mind öfzeséggel akartak menni a' Nemzeti-gyűlés' palotájába: de a' Katonai-tárgyakra; a' Közjóra; és a' Közbátorságra ügyelő Deputátziók, arra igyekeztek venni 3 Tagjaik által az említett Munkásokat, hogy választanának ki húsz személyeket magok közzül, 's azok által terjesztetnék kérésüket, a' N. Gyűlés' eleibe.

Párisból Dec. 13-dikán: — „Ezerre számlállya *Freron*, azokat a' hajókat, mellyek, gabonával rakva jöttek bé, ezten-dőtől fogva Ki-kötő-helyeinkbe.“

Elegyes Tudósítások.

Londonból Dec. 6-dikán: — „*Thelwall*, a' ki, utolsó vala, a' Felség-bántással vádoltattak közzül, négy napokig tartott protzellzusa után, Dec. 5-dikén botsátódott szabadon.“

„A' *Varsói leg-újabb Tudósításoknak* ez a' summája: — „*Orosz Vezér Hg Replin* ide váratik. Gróf *Suwarow*, kit, *Feldmarschallá* nevezett az *Orosz Tsászárné Wengrowba*, melly, tizenkét mértföldnyire esik ide, szándékozik szállítani a' ma-

ga fő-quártélyát. A' *Sendomiri* Vajdaságban tartozkodó *Orosz* Katonaság, olly parantsolatot vett, hogy takarodjon vissza a' *Vistula* (*Visla*) vízén. "

Lengyel Orzágnak magával való továbbbi tehetetlenségét látván némelly *Kurlándiai* Nemesek, virtust kívántak tenni a' szükégből. Eggy kéro-Írássokat bostották t. i. a' *Hertzeghez* Nov. 19-dikén a' végett; hogy gyűjtene haladék nélkül *Diétát*, mellyben végződjek el: *Kurlándiának* *Lengyel* Orzágtól való el-válása, és az *Orosz* Sasnak takaró 's védelmező szárnyai alá-való folyamodása.

Korszikai Vitze-Királyá nevezte a' *Nagy-Britanniai* Udvar *Elliot* Urat, kinek Feleségéről azt írták *Livornóból*, hogy azon által utazott, egész *Famíliájával* egygyütt, *Bástiába*, melly, Fő-városa *Korszika* Szigetének.

A' *Nápolyi* Király, Országában lévő minden Királyi Kástélyoknak Fő-gondviselőjévé nevezte *Ruffo* Kárdinálist.

Florentziában, Dec. 15-dikén jókor reggel. száz ágyú lövések által adatott tudtára a' *Publikumnak*, hogy a' *Nagy-Hertzegné*, szerentsésen szült eggy *Hertzeget*: kinek *Kereszt-Attyává* és *Annyává* lettek a' *Ts. K. Felsegek*. Tsászar Ö Felsege' képét viselte a' *Keresztség*' tzeremóniájakor, *Ts. K. Minister* Hg *Rosenberg*; a' *F. Tsászárnéct* pedig, a' *Atri* *Hertzegné*.

Madridből Nov. 22-dikén: . Vissza-hívta ide most az Udvar, *Acugna Péter* Urat, a' ki el-botsáttatván ennekelőtte az Igazságra ügyelő Ministerségnek folytatásából, *Galliciai* jószágába ment vala lakni. Úgy halatik, hogy ezen Úr, nem különben *Laguna Eugenius* Úr is, kik mind ketten nevezetosek nagy tudományokról és tapasztalássokról, fel fognak vevődni a' *Status-Tanátsba*, “

Brüsszelből Dec. 14-dikén: — „*Belgyiomban* lévő négy Tagjai a' Fr. Nemzeti-gyűlésnek, eggy *Hirdetményt* tettek közönségessé, mellyben jelentik, hogy szintolly szabadon gyakoroltathatják a' *Belgyiomi* lakosok ennekutánna is Papjaik által, a' házassághoz tartozó, 's a' Keresztségitzeremóniákat, valamint ennekelőtte. “

Magyar Ország.

Sopronból Dec. 13-dikán; — „Örömmel olvastuk a' minapi *Hirmondóban* az itt fel-állott három *Fabrikákról* való tudósításokat. Tegyen már a' *Hirmondó* a' *Bőrfabrikáról* is emlékezetet. Eggy idejű ez a' *Spanyol-viasz Fabrikával*, 's *Krueg Úr* igazgatása alatt szépen virágzik. “

Újvidékről Nov. 28 dikán: — „Ma érkeztek ide, három hajók *Török-Országlól*, rakva török sóval, mellyet az ide való só-házba raknak le. Ezen hajókról el-fogtak eggy hajós-legényt *Katonának*. Ez eleget rimánkodott, hogy hagynának

békét neki, mert ő nem Katonának való. Midőn meg-nézték, mi baja volna? hát látják, hogy aszony-ember. Már 8 esztendeje, hogy a' hajón szolgál, 6 esztendeje pedig, a' mióta, mint főbb legény, és meg-hitt barát, a' Kormányossal szokott vala hálni. "

Újvidékről Dec. 18-dikán: — „A' Pétervári hidat, ki-szedték a' Dunáról, Dec. 16-dik napján a' jég elől. — Mi nállunk a' nagy drágaság uralkodik, úgy annyira; hogy a' melly kenyér lisztnek most esztendeje meg-lehetett venni okáját, 2 pénzen: most tíz pénzen fizetjük; a' tiszta búza, melly, tavaly egy tallér volt: most 5 forint; a' zabnak 2 for. 30 kr. az árra; az árpáé szint azon szerént, 's nem is kapni elegendőt. "

* * * * *

Hogy egy Nemzet, a' maga lakó-földjének saját-nyelvén le-írtt képéből, különös hasznot végyen, minden jó-rendet, és virágzást eszközölni intézetekre nézve: olly szembetűnő Igazság ez, hogy annak, hosszas előadások és példák által való mutogatásával meg-báttanánk Nemzetünket. Tsak azt jelentjük tehát: mit tselekedünk mi e' részben is, és fogunk még ennekutánna tselekedni, hogy Magyar Hazánk javát, töllünk ki-telhetőképpen munkálódhassuk. — Meg-határoztuk magunkban egynehány esztendőekkel ez előtt; 's készülünk is hozzá szíves törekedéssel; hogy Magyar-Ország, minden részeinek magyaros ábrázolatát adhassuk kezeikbe Kedves Hazánkfiainak.

Ölly nagyságú Mappákban szándékoztuk va-
la mi ezt eleinten tellyesíteni, mint a' miné-
mű, az általunk készítettett, és Újságunk mel-
lett le is küldött Közönséges Táblája *Európá-*
nak: de mivel, hűz ezer forintoknál több kí-
vántatott volna, említett szándékunknak vég-
re-hajtására: mustrájául vetük ki adott, és
ki adandó Mappáinknak, azon kissebb, de kel-
lemetes formát, a' millyenben hat esztendő-
kel ez előtt Anglia' Mappáit botsátotta, *Cary,*
Világ' eleibe, *New and Correct English Atlas*
tzím alatt. — A' mi Magyar Atlásunk: az öt-
venkét Vármevyéknek; a' Kúnság 's Jász-
ság, és a' Hajdu Városok Kerületjeiknek; a' Hor-
vát, Slávoniai, Bánáti Határ-örző Regemen-
tek' 's a' Tsajkások Vidékjeiknek; és a' Ma-
gyar (Fiumei) Tenger-melvények külön külön
metzett Mappáikból fog állani. Fel-lesznek
jegyezve ezen Mappákon: minden Királyi, Bá-
nya, Privilegiáltt és Nem-privilegiáltt Mező-
Városok, minden Faluk, Pufzták, ép és pufz-
ta Várak, Kastélyok, Nemes-telek, Major-
rok, Szállások, Magazínok, Vendég foga-
dók, Tsártákok, Fördők, Savanyú-
vizek, Értz-Só-és Kő-bányák, Papiros-Fürész-'s
egyéb malmok, Hámorok, Kallók, Huták,
Dohányt-'s Riskását termesztő-helyek,
Hegyek, Barlangok, Halmok, Homokos-helyek;
Érdők, Szöllök, Folyó-vizek, Források, Pa-
takok, Erek, Tók, Lápok, Motsárok, Töl-
tések, Révek, Posta és egyéb tsináltt vagy
nem tsináltt Ország utak. Mint kellessék kéz-
be fogni a' Mappát? meg-láthatja kiki, első
tekintettel, a' szűzelen északra mutató Mág-
nes-töböl (Acus Magnetica-ból) mellyel egy-
gyütt szemlélni lehet minden Vármevyének,

vagy Kerületnek tzímerét is. — Illy módon, tizenkét Vármegyék Mappáit metzítettünk már ki réz-táblákra, a' réz-táblákat le-nyomatattuk azonnal papirosra, 's a' próba-nyomatványokból le küldöttünk a' Nemes Vármegyékbéli Geometrákhoz, és más, azokhoz ér-tő Erd. Hazafiakhoz, olly kérésünk mellett, hogy a' mit jobbíthatnak Mappáinkon; tselekedjék a' Közjóért. Tselekedték is már ezt némelleyek, szükséges jobbításaikkal együtt küldvén vissza hozzánk a' nállok volt próba-nyomatványinkat: mellyet hogy a' többek is hasonlóképpen fognak tselekedni, egész hie-delemben tart bennünket erántta, esmértt ha-zafiságjok.

Különös háládatossággal tartozunk itt említeni N. *Hegedüs* Nepomuc. János Úrnak, Ns *Sopron Vármegye'* Eskütt-Geometrájának, hazafiúi hív fáradozásait, a' ki örömének tar-totta, több ízbeli jobbításaival tökéletesebbí-teni azon Mappáját N. *Sopron Vármegyének*, mellyet, betses munkájánál fogva készítettünk, 's mellyet, meg is lehet már kapni jö-vő Februárius Hónapban-*Pesten*, *Kilián* Könyváros' báltjában 24 krou.

Követi ezt, Ns *Báts Vármegye'* Mappája, mellyen a' két elztendőkkel ez előtt munká-ba vett *Tsatorna* (*Canalis*) is ki vagon metzve. Ez után meg jelennek Nemes *Vas*, *Somogy*, 's a' t. Vármegyéknek Mappái, an-nál bizonyosabban, minthogy ebbéli igyeke-zetünkben igen nagyot segített rajtunk, eggy-hathatós és követést érdemlő buzgóságú *Fia* Hazánknek.

Hollandus papirosra nyomtattatunk mid-den Mappákat, 's az azokon lévő fő-ábrázo-

latnak p. o. a' Vármegye' képének tsupán a' széleit festetjük-meg: ha mindazáltal valakik egésszen kívánnák a' Mappát bé-festetni; és azt óltsóbb vagy drágább papirosra nyomtattatni: készek vagyunk az illetén kívánságokat is tellyesíteni.

Mappáinkat, szépségekre nevezve, a' fenn említett Cary Mappáival vetekedőknek mondják az Itélni-tudók. — Jóságjokat a' mi nézi, úgy iparkodtunk, 's iparkodunk, hogy olly tökéletesességu munkával szolgálhassunk, a' millyent csak lehet várni a' környülállások szerént. Minden tekintetben tökéletes! Mappáit Országunknak nem lehet addig kívánni, míg az, *astronomicè*, a' szerént fel nem vevődik, mint fel van véve Frantzia-Ország, 's a' mint foglalatoskodnak mostan, Auszriának fel-vevésében.

A' különös Mappákból Közönséges Mappáját is fogjuk annakntánna készíteni Magyar-Országnek, és a' hozzája tartozó Tartományoknak, még pedig többféleképpen, t. i. hogy egy Közönséges Mappán lehessen főképpen, a' hegyeket, vizeket, erdőket, 's egyéb efféléket, igen világosan szemlélni; más Közönséges Mappán, tsupán a' Róm. Katholikus, Orosz, Oláh, 's Illyrus Püspöi köknek Megyéjeiket, és az Evangelika, 's Reformáta Szuperintendentziáknak Kerületeit. — 3-dik Közönséges Mappán a' Posta 's egyéb Ország-útakat, Kommisszáriátusokat 's a' t. Magyar-Ország' különös és Közönséges Mappáinak hasonlatosságára, szándékozunk Erdély-Országéit is Világ' eleibe botosítani.

Örömmel esett értésünkre, hogy azon nagy izorgalmatossággal készített Magyar

Grammatikának, — mellyről, Dec. 5. dikén költt árkusunkban említettük vala, hogy következendô versekkel légyen meg-jegyzeve: *Zoile! res alta est, quam composuisse libellos, Zoile! fac librum, Zoilus alter ero.* — Érdemes Szerzője, *Debretzeni Ns Lakos, Tudós Veres Mihály Úr*; annak pedig, melly ezen versekkel vólt meg-jegyzeve: *Éngem az Írásra, Nyelv-pallerozásra, Nem a' jutalom hív, Hanem a' Magyar szív,* — tudós Írója, *Gyarmathi Samuel Úr*, ez előtt *Nemes Hunyad Vármegeyének Orvossa*, most *M. Gróf Bethlen Gergely Úrnak, F. Erdély-Ország' Fő Kormányfzéke Titoknokjának Házi-Orvossa*, kinek is nagy hazafiúi tüzzel írtt munkáját, méltóztattak az Erdély-Országi Tek. Nem. Rendek, költségjeken Világ' eleibe botsátani az oda alább 904 dik öld. meg-írtt tzm alatt. Ezen érdemes Hazánkfia fáradozásának köszönhetjük az *Iffjú Robinzon* második *Kolosvári* Ki-adását is, és a' *Kámpé Amérikájának* közre botsátását.

Az ezeken kívül még nállunk lévő Grammatikáknak, Érd. Íróit újra is kérjük, hogy a' szükséges jelentést magok eránt, mentől elébb meg-tenni hozzánk ne terhellessenek.

(Egy fél-arkus Tóldalékkal,)

T Ó L D A L É K

A' *Magyar Hírmondónak*, Decemb. 29-dik napján, 1794-ben költt árkusához.

A' K. k k fél árkus Hírmondóval le-küldött *Telegráf*' rajzolatnak magyarázatja.

Régen törték már sokan azon a' fejeket, miképpen lehessen a' hír-adásokat, vagy parantsolatokat, a' messze valókkal, minél kevesebb idő alatt közleni. Probálták ezt eddig ágyú lövések, lobogó vitorlák, vagy magassan fel lött tüzes eszközök által: de mind ezen próbákat felyül haladja az a' jeles találmány, mellyet a' mastani Frantzia háború alkalmatosságával egy *Chappe* (Sápp) nevű *Párisi* Ingenieur (Földmérő) talált. Nevezték ezt *Telegráfnak*, a' melly Magyarúl annyit tézen mint Messze-író. Ez által a' találmány által t. i. 20, 25, minuták alatt száz mértföldre is lehet másokkal tudósításokat, vagy parantsolatokat közleni. Eleibe terjesztette *Chappe* ezen találmányát a' Nemzeti-Gyűlésnek, a' melly azt meg vizsgálta jónak ésmerte, és mindjárt el kezdette a' maga parantsolatit, mind a' *Spanyol* határoknál, mind a' *Rajna* mellyékén táborozó Seregeivel, ez által az eszköz által közleni: és ez olly hamar történik, hogy a' mit *Párisban* egy fertályban végeznek, már azt a' más fertályban a' Seregeknél tudják, a' harmadik fertály órában pedig már a' válasz *Párisban* is vagon. Mikor *Condé* v. rárt vissza vették a' Frantziák, alig tölt belé hűz minuta, hogy azt a' Nemzet Gyűlése már

M m m

meg tudta, holott *Condé*-nak Páristól több mint 40 mértföld a' köze. Az egész levél, mellyet *Chappe* ezen ujj eszköz vagy *Telegráf* által írt, ebből állott: „Az én Levelezőm jeltenti *Lille*-ből, hogy *Condé* ismét a' Közönséges társaság kezébe vagyon, és hogy a' Vár őrzők hadi foglyokká tétettek.“ Ezen levélre azt végezte a' Gyűlés, hogy az Északi Tábort meg kel ditsérni, és hogy ezután *Condé*-nak *Nord libre* (Szabad Észak) legyen a' neve. Mihelyt vette ezen végzést *Chappe*, mindjárt inni kezdett a' sok nép láttára a' *Telegráf*, és kevéssel több idő alatt, mintha valaki ugyan azt szép betűkkel akarta volna rajzolni, a' végzésnek leírásával készen vólt, és öt fertály óra múlva válasz is jött *Lille*-ből reá. Nintsen az a' sólyom madár, nintsen az a' fetske, a' melly a' hírt illy sebessen vihetné. Egy óra alatt vette *Condé* a' maga újj nevét, mellyet 40 mértföldnyi távolyságra adtak neki. A' Kurir a' ki valóba sohol sem késett, szinte húsz órával hozta későbbén a' *Condé* meg vétele hírét, mint a' *Telegráf*. Ugyan így a' *Telegráf* által ment a' Tudósítás *Párisba Valencia*, *Quesnoi* (olvasd *Kenoa*) és *Landreci* Váraknak vissza vételek, és egyéb nevezetes történetek eránt. A' Párisi *Telegráf* a' *Luveri* Palota tetejére van alkotva, és olyan formá, mint egy négy szegeletű kis szoba, a' négy oldala üvegből van, hogy mindenkor minden felé lehessen belőle vigyázni. A' teteje lapos, és körös körül karja vagyon tsinálva. Ennek közepében áll egy vas rud, mintegy 12 lábnyi magasságra; vagyon erre a' rudra egy széles vas létz olly formán szegezve, hogy ezt a' körül a' szeg körül, a' mellyel fel vagyon szegezve, mint valamelly tengely körül lehes-

sen forgatni Ezen létznek hossza kilentz láb, a' szélessége pedig mintegy 10 tzoll (újnyi). És ezt a' létzet igen könnyű az üveg szobából úgy mozgatni, hogy ez vagy kereltbe, vagy fel felé egyenesen, vagy pedig most jobbra, majd balra hajtva résút álljon, a' mint mind ezt, a' Telegráfnak általunk meg küldött rajzolatja mellett az 1, 2, 3, és 4, Figurák világosabban ábrázolják. Mind a' két végére ennek a' létznek, vagyon még egy egy éppen olly széles, de tsak felényi hosszúságú létz úgy szegezve, hogy ezeket is a' magok szegeik körül forgatni lehet. Mikor a' *Telegráf* tsak nyugszik, akkor ezen kisebb létzek, a' nagy létze öszve hajtódnak, és távolról nem is lehet őket látni. Ha pedig a' *Telegráf* ír, akkor ezen rövidebb létzek külömb külömb formában vagy le felé, vagy fel felé, vagy vissza fordúlt Z, vagy egyéb formák szerént állanak, a' mint az erről való kénzelődést, az 5, 6, 7, 8, 9, 10, 11, és 12 Figurák segíthetik. Allhatnának ugyan ezen apróbb létzek sok formában; de az öszve zavarodásnak el-távoztatására úgy van meghatározva, hogy azoknak rendes meg állapotása a' nagy létztől vagy 45, v. 90, v. 135, v. 180, v. 225, v. 270, v. 315 Grádust tsináljon, és így mindenik szárnynak hét bizonyos punctuma vagyon, a' mellyben meg szokott állapotni: a' mint ezt az a a a, b b b, és a' több betük a' fent meg nevezett Figuráknál mutattyák. Ha ezen rövidebb létzeknek külömb külömb fekvését hetével számláljuk, és a' nagy létznek is felyebb meg írt fekvéseit hozzá vetjük, mind öszve 256 egy mástól könnyen meg esmérhető képpen különböző Figurát mutathat a' *Telegráf*. Hogy pedig mi valakinek irhassunk, e' végre

nékünk a' nagy és apró betűket, punctumot, kommát, és minden apróságot, még az Arabiai 9 számokat, és a' nullát is oda számlálván, mint egy 70 jegyek elégségesek. Könnyű tehát a' 256 Figurákból most ezt, és hogy mások ki ne tanulják, majd más hetvent ki-választani, és azokkal betűk helyett élni. — A' kik a' *Telegráf* körül vagynak, ök tudják, hogy annak mellyik formája mitsoda betűt tégyen, és azt nem lassú, hanem középszerű sebes mozgással úgy mozgatják, hogy minden betűt világosan ki jelentsen, és minden betűt jelentő fekvésében egy rövid szempillantásig meg állapítják a' végre, hogy azt a' más *Telegráfon* meg esmérhessék, és hasonlóképpen mindjárt elébb adhassák, vagy le irhassák. Egy *Telegráf* a' másikhöz lehet annyira, a' mennyire tsak az ember jó néző üvegekkel a' különbözőb Figuráit a' létzeknek fel veheti, ez pedig, ha tsak hegy, vagy erdők nintsenek közben, meg lehet 8 óránnyi járó földre is. *Páris*hoz ugyan *Lille* felé az első *Telegráf*tsak egy mértföldnyire *Montmartre*ban vagyon, mivel ott a' hegy miatt messzebb nem lehet látni, *Lille*ig pedig mind ölszve 12-töt kellet fel állítani. Nem kell azonban goldolni, hogy a' sok *Telegráfok* késleltetnék a' munkát, mert nem léükség, hogy egyik az egész levelet végig ki várja, hanem betüröl betüre a' dolgot mindgyárt elébb adja. Minden *Telegráfnál* mindenkor vagynak vigyázók, a' kik egymást fel váltva lesik a' szomszéd *Telegráfnak* mozdulását. — Melly hasznos ez a' találmány, onnét is meg lehet itélni, hogy az ez által való jelentéseket senki sem nem hátráltathatja, sem az úton el nem foghatja, és ennek még éjtizaka is jó hasznát lehet venni; de ekkor a' lé-

itzeknek végeire fáklyák tétetnek. Tsak a' sűrű köd, és a' nagy zápor hátráltatják néha ennek használhatását. — A' Párisi *Telegráf Chappe* Uré. Neki ezen találmányáért nagy jutalmat akart adni a' Nemzet-Gyűlése; de tsak abban tartotta jutalmát, hogy hazájának szolgálhatott. A' *Telegrafhoz* egyedül azok botsáttatnak, a' kiknek ott dolgok vagyon, és a' rajtok kívül mások nem is értik, hogy eanek mellyik formában való meg állapodása, mi sda betüt jelent.

Egy, mind a' Szüléknek, mind minden Gyermeket tanítóknak, igen hasznos és szükséges Könyvetske kerül ki a' sajtó alól, ezen folyó 1794-dik elztendő végével, illy Tzim alatt: *Szülék' kézi Könyve*, avagy a' Gyermeknevelésre útmutató Tíz Predikátziók, mellyeket nagyobb részint *Duttenhofer'* Grunaui Predikátor Predikátziójából ki szedegetett, és tsak ugyan a' Gyermekek értelmének, és szívének formáltatására használható, más két Predikátziókkal együtt Köz-halzonra botsát *Almás Szalai* János, *Bán Horváti* Predikátor. A' két utolsóknak egyike tanít az embernek Ifjuságában való meg térésének szükséges vól-táról; másik, a' Boszorkányokról, és egyéb babonás vélekedésekről. Fog ezen Könyv találtatni: *Miskoltzon* N. Szíjjártó Sámuel Urnál; a' *Debretzeni* és *Pataki Collegiumok'* Bibliothecáiban; *Pápán* Tiszt. Látzai József Professor Urnál; *Losontzon* Tiszt. *Rozgonyi* József Professor Urnál; *Bars* Vármegyében Tiszt. Gyarmati István Szetsei Predikátor Urnál; *Szekeresen* Tek. - K. D. Isák Gáspár Szólga Bíró Urnál; *Beregyszázbá* Tiszt. *Kömle* János Pre-

dikátor Urnál. Székely - Hidon. Tifzt. Retsei
 János Predikátor Urnál. E' Könyv fog álni,
 18 vagy 20 árkusból, az árra, a' nem al-ír-
 taknak (nem subscribáltaknak) 30 kr. lészén.

In Verlagsgewölbe der Oehlerischen Buchdruckerey in Wien in der Spiegelgasse Nro 1368 dem k. k. privil. Versatzamte gegenüber, sind nebst vielen andern Verlags-Artikeln auch nachstehende, zum Gebrauch für die gegenwärtige Zeit bestimmte Landcharten zu haben:

Kriegs-Atlas. Zum Gebrauch für Zeitungsleser.

Diese mit allem Beyfall aufgenommene Sammlung von Landcharten besteht aus folgenden Blättern; das Stuck um 5 kr:

Ganz Europa. Diese Karte dienet zur allgemeinen Uebersicht. Die Illuminirung ist so veranstaltet, daß Frankreich karminroth, die Länder, der gegen dieses Reich verbundenen Mächte, grün, alle übrige aber gelb angelegt sind.

Frankreich nach der alten Einrichtung in Gouvernements.

Kriegschauplatz der Nord und Hauptarmeen.

Kriegschauplatz der Moselarmeen.

Grundriß der Festung Landau nebst der umliegenden Gegend.

Kriegschauplatz der Rheinarmeen.

Kriegschauplatz der Alpen oder Italienschen Armeen,

Insel Korsika.

Kriegschauplatz der Pyrenäen oder Spanischen Armeen.

Kriegsschauplatz des Royalisten Krieges.

Kriegsschauplatz der Maafs und Sambre-armeen, diese Karte enthält den größten Theil von Holland, oder die vereinigten Niederlande, die Oestreichischen Niederlande, die Churfürstenthümer Maynz und Trier, dann das Erzstift Köln mit dem Niederheinischen und Westphälischen Kreiß.

Pohlen und Litauen,

oder Kriegsschauplatz zwischen Pohlen, Rußland und Preussen, sehr richtig entworfen, und schon gestochen. Die Illuminirung mit Farben ist so veranstaltet, daß alle merkwürdige Veränderungen, welche in den neunsten Zeiten vorgefallen, auf die erste Ansicht, nämlich die Theilung in Jahr 1772 von Oestreich, Rußland, Preussen, und die neueste im Jahre 1793 von Rußland und Preussen, wie auch das noch gegenwärtige Pohlen und Litauen, genau von einander zu unterscheiden sind. Auch ist der Grundriß der Stadt Warschau und der Vorstadt Prag sehr richtig und nett gezeichnet, beygefügt. Die Benennungen der Oerter sind alle so geschrieben, daß auch diejenigen, welche der pohlischen Sprache nicht kundig sind, dieselben nach der wahren Aussprache lesen können. Das Ganze ist auf einen großen holländischen halb Regalbogen abgedruckt und kostet 30 kr.

Frankreich nach der neuen Eintheilung in Departements, in Schuber, daß man sie bequem in der Tasche tragen kann, 12 kr.

Oestreichische Niederlande, nebst den angrenzenden Französischen Niederlanden in Schuber 12 kr.

Der Reinstrom von Basel bis Maynz in Schuber 12 kr.

Die Gegend um Mainz und Frankfurth
nebst einem Grundriß und Plan der Festung
Maynz, in Schuber 12 kr.

Következendő Könyvek jöttek ki Kassán,
Scheibler Testvérek Könyvárosoknál:

XVI. Lajos, szereztsétlen Frantzia Király életének le-írása. Magyarra Fordította *Berta György* 8-ad rétb. 1 for. Iró papir. 1 for. 15 kr.

Harald, oder der Kronenkrieg. Eine nordische Erzählung. 2 Theile 8-ad rétb. 1 for. 30 kr.

Kischrapf und Ispendyar, Könige von Persien. Eine wahre Geschichte, von *Al. Gleich.* 2 Bände 1 for. 15 kr.

Beytrag zur angenehmen Unterhaltung in Abendstunden und auf Spaziergängen in Geschichten und Erzählungen 8-ad rétb. 30 kr.

Ezen három Könyvek a' napokban érkeztek hozzánk:

Innocentii Simonchicz Clerici Regularis Scholarum Piarum in Gymnasio Tatteusi Rhetorices Professoris Dissertatio de Numismatica Hungaricae Diplomaticae accomodata. Vienne apud *A. Blummauer.* MDCCXCIV. 8-ad rétb. 174 old. az árra 45 kr.

Wald Scenen und Natur Schönheiten. Agram im Verlag der Bischöflichen Buchhandlung 1794. 173. Az árra 1 for.

Okoskodva tanító Magyar Nyelvmester, melly irattatott Gyarmathi Sámuel N. Hunyad Vármegye Orvosa által. Első Darab. A' Nagy Erdély Országai T. N. Rendek költségével. Kolosváratt nyomtatott Hochmeister Márton Ts. K. Dicast. Könyvnyomtató, és privil. Könyv árras betűivel 1794 8-ad rétb. 396 old. A' második Darab áll 278 old.

Vége a' hatodik

DEBRECENI EGYETEMI KÖNYVTÁR